

Sopron város felsőoktatása jubileumának számos igen színvonalas rendezvény szervezése révén igyekszik méltó emléket állítani. Az a város, amely múltját, polgárainak lokálpatrióta kötődését a nem helyi gyökerekkel rendelkező külső szemlélők – köztük e sorok írója – számára is oly csodálatra méltó módon ápolja. Az egykori selmeci intézmény átköltözésének s megkapaszkodásának emléket állító évfordulós konferencián¹ a kor politikai kontextusának, társadalmi folyamatainak, az alma matert együttesen alkotó diákok és oktatók magatartásának bemutatása mellett arra is lehetőség nyílt, hogy a várost a megcsonkított országterület nemzetgyűlésében elsőként képviselő Klebelsberg Kunó – a későbbi nagy formátumú kultuszminiszter –, Sopron életében játszott szerepéről és érdekérvényesítő erejének korabeli, illetve távlatos megítéléséről is szó essék.

Nem lehet dolgunk, és a rendelkezésre álló szűkös terjedelem korlátai között lehetőség sem nyílik rá, hogy „a gróf” – ahogyan oly gyakran nevezték – életútjának egészét tárgyaljuk,² azt viszont fontos kiemelni, hogy a törökellenes harcok idején hazánkba került tiroli ősök leszármazottját a nyugat-magyarországi kötődésű (felsőöri köznemesi családból való) édesanya, férje korai halála után, teljesen magyar szellemben nevelte. Klebelsberg a jogi egyetem elvégzése és a kormányzati apparátusba kerülése után szívós munkával legalulról küzdötte föl magát a hierarchiában. A világháborús kormányban már Tisza István bizalmi emberének számított: 1917 márciusától a miniszterelnökség politikai államtitkára lett.

A kommün alatti bujkálást követően az ellenforradalmi mozgalomban a későbbi miniszterelnökkel, Bethlen Istvánnal azonnal egymásra találtak, s közösen szervezték a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártját.³ Megbízhatósága, Habsburg orientációja és német

¹ A 2019. április 10-én Sopronban a 100 éves jubileumi emlékkonferencián elhangzott előadás írott változata.

² Klebelsberg életéről mindmáig a legrészletesebb feldolgozás a halálát követően egy évtizeddel az egykori jó barát által készített, rendkívül adatgazdag munka, *Husztai József: Gróf Klebelsberg Kunó életműve*. Budapest, 1942. – Lásd továbbá *Ujváry Gábor: „Egy európai formátumú államférfi”. Klebelsberg Kuno (1875–1932)*. Pécs–Budapest, 2014.; *Glatz Ferenc: Konzervatív reform – kultúrpolitika. (Gróf Klebelsberg konzervatív reformeszméi)*. In: *Uő.* (vál., jegyz., előszó): Tudomány, kultúra, politika. Gróf Klebelsberg Kuno válogatott beszédei és írásai (1917–1932). Budapest, 1990. 5–26.; *Zombori István* (szerk.): Gróf Klebelsberg Kunó emlékezete. (A Szegeden 1992. október 12-én tartott konferencia kibővített anyaga.) Szeged, 1995.; *Miklós Péter* (szerk.): A legnagyobb álmú magyar kultuszminiszter. Klebelsberg Kuno kora és munkássága. Szeged, 2008.; *T. Kiss Tamás: Bevezető*. In: *Uő.* (vál., s.a.r., bev. és jegyz.): Klebelsberg Kuno. Budapest, 2008. 7–87. – Klebelsbergről a legrészletesebb ikonográfiai gyűjtemény, precízen kidolgozott képaláírásokkal ellátva, *Ujváry Gábor – Vertel Beatrix: Kultúra nélkül nincs Magyarország*. Budapest, 2014. A soproni vonatkozásokról lásd: *Tóth Imre: Klebelsberg Kuno (1920–1922)*. In: *iff. Sarkady Sándor–Tóth Imre: Országgyűlési választások és képviselők Sopronban, 1848–2004: Életrajzi tanulmányok*. Sopron, 2005.

³ *Ujváry* 2014. 53–60.

Klebelsberg Kunó, Sopron országgyűlési képviselője

csengésű neve egyaránt alkalmassá tette őt arra, hogy – Csernoch János hercegprímás személyes kezdeményezésére⁴ – épp Sopronban indítsák el a Horthy-korszak első választásán; mégpedig legitimista–keresztényszociális programmal. (Milyen ironikus, hogy 1922-ben már öellene indulnak majd legitimista kereszténypárti színekben.⁵)

Klebelsberg két Sopronhoz köthető nemzetgyűlési megmérettetését szemügyre véve, a második (az 1922-es) kapcsán közismert, hogy azt országos felhördülés és botrány kísérte, nem épp jó színben feltüntetve a város és Klebelsberg viszonyát. Kevésbé ismert, hogy már az első (az 1920-as) választás sem volt feszültségmentes. A kampány hangulatát híven tükrözi a korabeli helyi sajtó, melynek politikai orientációjáról egyébként alapos ismeretekkel rendelkezünk az örvendetesen gazdag helytörténeti szakirodalom alapján.⁶

⁴ Vö. *Huszt* 1942. 80.

⁵ A Horthy-kor választásainak története – országos szinten – már jól feldolgozottnak tekinthető (az egyes választókerületek szintjén persze még számos feladata akad a helytörténeti kutatásnak). A témához lásd Parlamenti választások Magyarországon 1920–1998. Szerk.: *Földes György – Hubai László*. Budapest, 1999. (Az 1920-as választásról *Gergely Jenő*, az 1922-esről *Szabó Ágnes* tanulmánya szól.) – *Hubai László*: Magyarország XX. századi választási atlasza. I–III. Budapest, 2001.

⁶ A Sopron hovatartozásáról szóló népszavazással kapcsolatban tekintette át a helyi sajtót *Boronkai Szabolcs*: Az 1921. évi soproni népszavazás a korabeli sajtó tükrében. 2. rész. *Soproni Szemle* 57 (2003), 124–142. (A kétrészes tanulmány 1. részébe – a 2003/1. füzetben – a fontosabb budapesti, illetve bécsi lapok kerültek.) – A választási tematikájú helytörténeti szakirodalomból kiemelés érdemel *Horváth Adél Gabriella*: Az 1920-as nemzetgyűlési választás Sopron vármegyében. *Soproni Szemle* 55 (2001), 4–25. (A várossal

Klebersberg helyi beágyazottságát, ismertségét jól jelzi, hogy a *Sopronvármegye* három nappal a gróf 1919. december 14-i programbeszéde előtt még Klebersberg nevét sem tudta helyesen leírni.⁷ A decemberi kampánybeszéd, melyet a *Christliches Oedenburger Tagblatt* négykolumnás terjedelemben le is közölt,⁸ számos egyéb kérdés mellett a nyugodt építómunkát, a konszolidációt szorgalmazta (egyebek mellett az antiszemitizmus elutasítása révén),⁹ és foglalkozott az államforma kérdésével is (az alkotmányos királyság eszméjét propagálva). Végül az integritás és a nemzetiségek kapcsán azt is leszögezte: méltányos kisebbségpolitikával kell biztosítani, hogy a nemzetiségek akarjanak Magyarország polgárai maradni. Továbbá kijelentette, hogy a veszélyeztetett területek közül Nyugat-Magyarország helyzete a legbiztosabb (pedig Saint-Germain után vagyunk ekkor már!), merthogy „*el nem lehet képzelni, hogy az az ország, amellyel 4 évszázad óta élünk együtt, amelynek fiaival válllvetve küzdöttünk 4 hosszú éven át, ez a testvérországot akarná megcsonkítani.*”¹⁰

E gondolattal aligha nyugtatta meg a hallgatókat, ezért január 11-i újabb kampány-beszédeben jóval harciasabb hangot ütött meg: „*Osztrák származású vagyok; Bécsben nemrég az osztrákbárát magyar politikusok utolsó mohikánjának mondtak ismerőseim, most is annak érzem magam. De ha Ausztria csak kimerészeli (sic!) nyújtani szentségtörő kezét a magyar szent korona drága gyöngye, Nyugatmagyarország után, az osztrákok halálos ellenségévé leszek, mint velem együtt az ország minden fia a legutolsóig.*” A *Sopronvármegye* szerint frenetikus lelkesedés fogadta szavait.¹¹

Klebersbergnek azonban neves, helyi szinten jóval ismertebb és beágyazottabb ellenfelei voltak a választáson. Őket, akár személyeskedés és lejáratás révén is, el kellett idegeníteni a választóktól, ami bizony rányomta bélyegét az 1920-as soproni választásra. Zsombor Géza (a korábbi autonóm Deutsch-Westungarn Jászi-párti kormánybiztosa, ekkor épp Bleyer Jakab nemzetiségi minisztériumának német államtitkára) rá is kényszerült arra, hogy a *Soproni Hírlap* által vitt hecckampányra reagáljon, és a vármegyei lapban kikérje magának, hogy ő már akkor is az elszakításért dolgozott volna.¹² A másik ellenjelöltet – a Thurnert megelőzően másfél évtizedig polgármesterként működő, Töpler

kapcsolatos eseményeket részletesen nem tárgyalja, hisz az – törvényhatósági jogú városként – elkülönült a vármegyétől.) Érdekes esettanulmány továbbá *Kelemen István: Parlamenti választások Fertőhomokon, Hegykőn és Hidegségen (1920–1947)*. Soproni Szemle (57) 2003, 157–173.

⁷ Sopronvármegye, 1919. 12. 11. 2. „Hírrovat.” A rövidhír-gyűjteményben „Klebersberg” gróf, nyugalmazott államtitkár, a Kaszinó nagytermébe tervezett programbeszédét harangozzák be.

⁸ Christliches Oedenburger Tagblatt, 1919. 12. 18. 1-2. „Die Kandidatsrede des Grafen Dr. Kuno Klebersberg.”

⁹ Programbeszédének ezt az elemét külön kihangsúlyozza Az Est című budapesti lap, 1919. 12. 16. 8. „Gróf Klebersberg Kuno programbeszéde.”

¹⁰ Sopronvármegye, 1919. 12. 16. 1-2. „Dr. Klebersberg Kunó gróf programbeszéde.”

¹¹ Sopronvármegye, 1920. 01. 13. 2. A lap szerint német nyelvű szónoklatot is tartott Klebersberg, és a jelentős késéssel befutó (Kópházánál autóbalesetet szenvedő) Haller István közoktatási miniszter is mellette kampányolt.

¹² Sopronvármegye, 1920. 01. 25. 4. „Válasz.” A Nyílttér rovatban leközlött írás a Soproni Hírlap január 24-i személyeskedőnek titulált cikkét utasította vissza.

Kálmánt is sikerült megbántani azzal a váddal, hogy ő az indulásával vizsályt próbál szítani, ahelyett hogy félreállna Klebelsberg útjából. A vármegyei lapban ő is sértetten dacos válaszelevelet közölt, jelezve, hogy a kormánypárti jelöltnek talán inkább Budapesten kellett volna elindulnia, ahol ismerik őt, jelöléséről a várost amúgy sem kérdezték meg; ezzel szemben ő, előélete folytán, nyilván jobban ismerné a város igényeit Klebelsbergnél.¹³ 1920. január végén aztán Klebelsberg egymaga több szavazatot kapott, mint két ellenfele együtt,¹⁴ híven visszatükrözve a nyugat-magyarországi megyékben a politikai katolicizmus és a legitimizmus hagyományosan erős pozícióját.

Megválasztása után Klebelsberg, az elvárásokhoz híven, az integritásvédő politika jegyében aktivizálódott. Február elején Bleyer nemzetiségi minisztériumában tárgyalta egy állandó nyugat-magyarországi parlamenti csoport alakításáról, illetve egy Párizsba küldendő tiltakozó jegyzékről,¹⁵ amit aztán a *Sopronvármegye* le is közöl majd, mégpedig az összes nyugat-magyarországi választókerület (többnyire német ajkú) képviselőjének aláírásával.¹⁶ A budapesti lapokból azonban egyre inkább – 1920 tavaszától már feltűnően – a helyi helyett az országos politikát alakító Klebelsberg képe bontakozik ki. A konszolidáció, az erős parlamenti többségen nyugvó stabil kormánypárt kiépítése, a keresztény pártból kilépő „disszidensek”, illetve a Bethlen és Klebelsberg által létrehozott Egységes Párt – olyan kérdések ezek, amelyek kapcsán összehasonlíthatatlanul gyakrabban találkozunk Klebelsberg nevével a sajtóban, mint Sopron ügyei kapcsán.¹⁷

A nemzetgyűlési napló tanúsága szerint a parlamenti ciklusban kétszer szólalt fel Sopron képviselőjeként. 1920 novemberében a békediktátum ratifikálása ellen foglalt állást, utalva arra, hogy már a januári megválasztását és a tisztos német gazdapolgárok¹⁸ támogatását is egyfajta népszavazásként kell értelmezni. Ám nem biztos, hogy azzal is egyetértettek Sopronban, mikor azt mondta: az osztrák politikusok „államférfiúi belátása” okán neki az a meggyőződése, „hogy ők Nyugat-Magyarországhoz, Sopron városához nyúlni nem fognak.” A többi utódállam lakosságával szemben ugyanis az osztrák németiség „velünk egy oldalon küzdött. Tisztán emberileg is érthetetlen lenne tehát, ha Német-Ausztria a nagy osztozkodásban, amely Magyarország felett folyik, résztvenne.”¹⁹

Másik képviselői felszólalására 1921 augusztusában került sor, ekkor azonban már képviselőtársai keserű retorikájához csatlakozva ostromozta Ausztria magatartását. Tiltakozott városa osztrák igába vetése ellen, s megismételte, hogy a vitatott területek lakossága magyar-tudatú képviselői megválasztásával már eleve szavazott a sorsáról. Ugyanakkor

¹³ Sopronvármegye, 1919. 12. 30. 2. Töpler (december 29-i keltezésű) levele a Soproni Hírlap december 28-i ellene intézett támadására („Válaszúton”) kívánt feleletet adni.

¹⁴ Sopronvármegye, 1920. 01. 27. 1. „A soproni választások.”

¹⁵ Sopronvármegye, 1920. 02. 07. 1. „Nyugatmagyarország képviselői követelik a népszavazást.”

¹⁶ Sopronvármegye, 1920. 02. 15. 2. „Nyugatmagyarország nemzetgyűlési képviselői az elcsatolás ellen.”

¹⁷ *Ujváry* 2014. 61–64.

¹⁸ Az ún. gazdapolgárok kapcsán lásd *Krisch András*: A soproni szőlőtermelők a 19. század utolsó évtizedeiben. *Soproni Szemle* 58 (2004), 142–157.

¹⁹ Nemzetgyűlési napló, 1920–1922. VII. kötet. Athenaeum, Budapest, 1921. 10. (A Nemzetgyűlés 128. ülése 1920. évi november hó 13-án.)

Ausztriától épp az erkölcsi jogosultságot vitatta el követeléseivel kapcsolatban. Magyarország a közös állam létéért vérzett a háborúban, és most, amikor leroskadt, „akkor Ausztria, a legyőzött odasompolyog az osztozkodók közé és kéri a maga részét a magyar nemzet testéből.” Így hát olyan emberként, „akinek osztrák vér is csörgedez ereiben”, figyelmeztet, hogy ha Ausztria a négy évszázad alatt a magyarsággal szemben elkövetett bűneit azzal tetézi, „hogy a szétválás után még megrabol bennünket, akkor a magyar lélekben olyan szakadás áll be Ausztriával szemben, amelyet betölteni sohasem lesz lehetséges.”²⁰

A felfokozott légkörben elmondott érzelmes szavai, a velencei egyezmény külpolitikai sikere és a decemberi népszavazás nagyszerű győzelme sem tudta azonban elejét venni annak, hogy 1921/22 fordulójára Klebelsberg soproni megítélése alapvetően megromlott. Számos ok eredőjeként, összeadódásaként kell erre a következtetésre jutnunk. Itt van mindjárt az a kérdés, vajon elég sokszor és hangosan szólalt-e meg Nyugat-Magyarország ügyében? Ennek negatív megítélésével az 1922-es választási kampány soproni nagygyűlésein bizony nem egyszer találkoznia kellett (a korabeli sajtó pedig, persze politikai habitusa függvényében, világgá is röpítette a kifütyülésére vonatkozó híradásokat).²¹

A soproni közvéleményt az is szíven üthette, hogy a népszavazást kikényszerítő rongyosok és szabadcsapatok jelenlétét városuk képviselője 1921 októberében tehetetlenül nyilvánította, mondván, akciójuk hasznos volt ugyan, ám mostanra már inkább veszedelmet és komplikációt hordoz; s akkor volnának jó hazafiak, ha elvonulnának végre.²² S vajon milyen hatást válthatott ki a sorsuk kapcsán mélyen aggódó soproniakban, hogy pusztá formalitásnak nevezte a népszavazást, mondván, „kizártnak tartom, hogy azon a vidéken valóban nagyobb számban akadjanak olyanok, akik megtagadják hazájukat.”²³

Essék szó továbbá a legitimizmus²⁴ kérdéséről is. Klebelsberg az elvi legitimizmus talaján állt, vagyis nem zárkózott el a Habsburg-restaurációtól, de Károly visszatérését az akkor tapasztalt nemzetközi ellenszélben csak egy későbbi, kedvező időpontban vélte megvalósíthatónak. A fenti okból osztotta Bethlen és Horthy a királypuccsokkal szembeni ellenállását, és próbálta a nyílt állásfoglalás helyett a királykérdést (ahogyan ő mondta) „kikapcsolni”.²⁵ És nemcsak hogy megszavazta a nemzetgyűlés 1921. decemberi trónfosztó határozatát, de (ekkor már belügyminiszteri minőségében) a király akciójában

²⁰ Nemzetgyűlési napló, 1920–1922. XII. kötet. Athenaeum, Budapest, 1921. 616–617. (A Nemzetgyűlés 254. ülése 1921. évi augusztus hó 23-án.)

²¹ Magyarország, 1922. 05. 16. 9. „A soproni gyűlés;” illetve 1922. 05. 17. 1–2. „A csalhatatlanok.” Előbbi cikk a miniszterelnökkel közös soproni kampányrendezvényen keletkezett botrányról tudósít, míg az utóbbi szerint Klebelsberg az a gátlástalan politikusi típus, aki „most Sopronban akarja learatni a nyugatmagyarországi szabadságharc babérait, amelyekhez neki csak annyi köze volt, hogy azokat, akik megcsinálták, lebeszélni igyekezett a 'kalandról' [...]” – Nevezett lap, az Egységes Pártot keresztény és legitimista oldalról támadva, különösképp élen járt Klebelsberg nimbuszának rombolásában, már-már a becsületsértés határát is átlépő, személyeskedő, lejárató, gúnyosan ironikus cikkek (bennük karikatúrák) sokaságával.

²² Soproni Hírlap, 1921. 10. 21. 1. „Klebelsberg nyilatkozata.”

²³ Uo.

²⁴ Kardos József: Legitimizmus. Budapest, 1998.

²⁵ Ujváry 2014. 66–67.

résztevő legitimista vezetőket is lecsukatta. Ám mindezt épp Sopronban, a legitimisták fellegvárában, nem tudták megbocsátani neki.²⁶

S ha már a belügyminiszterség szóba került: az 1921 decemberével kezdődő,²⁷ alig féléves belügyminiszteri tevékenysége²⁸ oly mértékben erodálta népszerűségét, amit csak későbbi, évtizedes kultuszminiszteri működése tudott kompenzálni. Gondoljunk csak a Klebelsberg irányítása alatt kidolgozott új választójogi rendeletre, ami a dualizmus kori 6 %-os választói jogosultságot 1919-ben 40 %-osra fölemelő Friedrich-féle szabályozást nyeste vissza kevesebb mint 30 %-osra. Az új eljárás főképp az iskolázatlan nőket fosztotta meg a választójogtól,²⁹ és ezzel – a nők hagyományos preferenciáit ismerve – épp a keresztényszocialistákat és a legitimistákat (vagyis a nemrég gründolt kormányerő, az Egységes Párt egyedüli érdemi kihívóit) gyöngítette.³⁰ A keresztény- és királypárti orientációjú Sopron városa ezért is büntetni akarta a belügyminisztert.

Mindezek együttesen vezettek el az 1922-es választásokon országos szenzációt keltő hatalmas bukásához.³¹ Erről a kérdésről ismét csak a helytörténeti szakirodalom, a soproni választások történetét feldolgozó munka tájékoztat,³² ám újabban egy fiatal kutató is remek – az OTDK-n díjazott – munkát szentelt az 1922-es soproni választások elemzésének.³³ Klebelsberg esélyeit egy budapesti sajtóhír plasztikusan illusztrálja: Milotay István *Magyarság* című lapja írta 1922 márciusában, hogy „Fertsák Jenő főispán a város vezetőpolgárait jelölőgyűlésre hívta össze, ahol egyesek Klebelsberget ajánlották, azonban Sziklay Jenő bencés tanár és Wrenk[h] Ede káplán vezetésével a többség ezt oly élesen ellenezte, hogy a főispán a gyűlést elhalasztotta.”³⁴

A kampányidőszak olykor botrányos nagygyűléseket hozott, ahol – mint már utaltunk rá – olykor Klebelsberg arcába vágták, hogy csak sűtkérezik a sikeres népszavazás fényében, de ő maga nemigen volt aktív; s a mellette korteskedő Bethlen miniszterelnökkel együtt a „királyra lövetés” vádjának fejükre olvasásakor is igen kellemetlen perceket

²⁶ Klebelsberg legitimizmusát, a királyi család iránti érzelmeit a múlt és a jelen kontrasztjában pellengérré állító cikkek sokaságát hozza a *Magyarság* című lap. Lásd 1922. 04. 11. 2. „A belügyminiszter nem enged gyűjteni a királyi árváknak”; 1922. 04. 13. 3. „A belügyminiszter nem engedélyezte a királyi árvák javára a gyűjtést”; 1922. 04. 23. 9. „A hét hőse”; 1922. 05. 03. 1. „Egy vasárnap”; 1922. 05. 04. 2. „A belügyminiszter legitimizmusa körül”; 1922. 05. 17. 1–2. „A csalhatatlanok.”

²⁷ Sopronvármegye, 1921. 12. 04. 1. „Megalakult az új kormány. Sopron képviselője Klebelsberg Kunó gróf lesz a belügyminiszter.”

²⁸ Klebelsberg belügyminiszteri tevékenységéhez lásd *Sipos József*: Klebelsberg Kuno belügyminisztersége és az 1922-es nemzetgyűlési választások. In: *Miklós* (szerk.) 2008. 35–53; valamint *Ujváry* 2014. 78–94.

²⁹ A háromnegyed millió választójogától megfosztott állampolgár többsége – kb. 550 ezernyen – alacsony iskolázottságú nő volt. Vö. *Romsics Ignác*: Magyarország története a XX. században. 2., jav. kiad. Budapest, 2000. 223.

³⁰ *Püski Levente*: A Horthy-rendszer. Budapest, 2006. 104.

³¹ Életrajzírója „Klebelsberg élete talán legnagyobb, csúfos politikai kudarca”-ként jellemzi 1922-es választási szereplését. Vö. *Ujváry* 2014. 92.

³² *Iffj. Sarkady-Tóth* 2005. 68–83.

³³ *Taschek Zoltán*: Az 1922. évi nemzetgyűlési választások Sopronban. *Múltunk*, 2018/1. 50–86.

³⁴ *Magyarság*, 1922. 03. 17. 3. „Klebelsberg grófot nem akarják Sopronban jelölni.”

éltek át.³⁵ Hasonló bekiabálásoknak a parlamenti üléseken is ki volt téve.³⁶ Végül május legvégén, a voksoláskor, Klebelsberg a három jelölt közül utolsóként végzett, így a júniusi második forduló – a szétlövés – a legitimista jelölt (Andrássy Gyula gróf) és a szocdemek német származású jelöltje (Hebelt Ede) között dőlt el – meglepetésre az utóbbi javára.

Igazságtalanok lennének azonban, ha Klebelsberg Sopronhoz fűződő viszonyát a kor aktuálpolitikai csatái alapján ítélnék meg, nem pedig annak fényében, hogy mi mindent köszönhet a város a hozzá továbbra is meleg szívvel kötődő miniszternek. Krug Lajos *Tüzek a végeken* című könyve pontosan dokumentálja az 1921. decemberi népszavazást követő városi ceremóniákat, s Klebelsberg ígéretét a város hűségének méltó megörökítésére.³⁷ A belügyminiszter, a város képviselője, a minisztertanács ülésén be is terjesztette javaslatait a *civitas fidelissima* iránti hála kifejezésére. Így aztán a népszavazás egy éves évfordulóján tett kormányzói látogatáson Thurner polgármester már köszönetet is mondhatott a népszavazás emlékét törvénybe iktató 1922. évi XXIX. törvénycikkért.³⁸ 1928-ban pedig Bethlen miniszterelnököt Klebelsberg kultuszminiszter is elkísérte a Kisfaludi Stróbl Zsigmond által készített Hűségkapu felavatására és a népszavazás tízéves évfordulóján, 1931-ben is eljöttek tisztelegni a hűség városa előtt.³⁹

Távlatosan mégis a város felsőoktatási központtá kiépülésének támogatása volt a legfontosabb érdeme Klebelsbergnek. Az *Est* című lap már 1922. január 4-én arról tájékoztat, hogy „a selmeci főiskola végleg Sopronban marad”, s azt a volt honvéd főreálisokla „pompás épülettömbjében helyezik el”.⁴⁰ Sőt, a város egy új intézményt is kapott: a budapesti egyetem katolikus és a debreceni egyetem református teológiai kara mellett épp Sopront szemelték ki az evangélikusok hittudományi kara számára. 1931-ben, a *Világválságban* című kötetében Klebelsberg így írt erről: „Mindjárt az újjáépítés korának kezdetén e város képviselője voltam és e minőségem kötelességemmé tette, hogy mindent elkövessek, hogy Sopron megkapja a Selmecről elüldözött bányamérnöki és erdőmérnöki főiskolát. Amikor pedig átvet-

³⁵ Magyarország, 1922. 05. 16. 9. „A soproni gyűlés.” – Bethlen miniszterelnök Klebelsbergét támogatva nemzeti egységre szólított fel, mondván, ennek köszönhető Sopron megmentése is. „De nem Klebinek!” – kiabáltak többen közbe, „ő Nyugat-Magyarország megmentése elől elbújt. Mi ott voltunk, de Klebi nem volt ott.” Majd amikor Bethlen hosszasan tiltakozott az ellen, hogy ők a királyra lövettek volna, újabb bekiabálások következtek, s többen, akik ott voltak, személy szerint sorolták a halottakat, „akikre nem lőttek”. Odáig fajult a hangoskodás, hogy a detektívek többeket kivezetni kényszerülte a teremből.

³⁶ A választójogi törvény tárgyalásán, ahol belügyminiszterként a támadások keresztüztében állt, Friedrich Istvántól azt kapta meg, hogy nemrég „Sopronban nagy ünneplések folytak, amelyen ott volt Klebelsberg Kuno gróf, Sopron képviselője is. Akkor azonban, amikor Nyugatmagyarorszáért az a harc megindult, melynek eredménye Sopron megmaradása lett, Klebelsberg nem volt látható.” Magyarország, 1922. 01. 18. 3.

³⁷ Krug Lajos: *Tüzek a végeken*. Selmectől – Sopronig. Sopron, 2016. 169–183. (1. kiadás: 1930.) – Lásd továbbá Sopronvármegye, 1921. 12. 22. 4. „Hírvolat.” A rövidhír-gyűjtemény arról számol be, hogy Klebelsberg, mint belügyminiszter a minisztertanács legközelebbi ülésén indítványozni fogja, hogy az állam örökítse meg Sopron érdemeit, jutalmazza a hősokeket, s engedélyezze, hogy Sopron a címerében használhassa a hűségjelvényt. – Magyarország, 1922. 01. 11. 2. „Sopron díszközgyűlésen ünnepelte a visszacsatolást.”

³⁸ Krug 2016. 188–198.

³⁹ *Ujváry-Vertel* 2014. 84.

⁴⁰ Az *Est*, 1922. 01. 04. 6. „A selmeci főiskola végleg Sopronban marad.”

tem a kultuszminiszteri tárcát, Sopron régi evangélikus teológiai akadémiáját tudományegyetemi karrá szerveztem át és azt beillesztettem az Erzsébet tudományegyetem kötelékébe.⁴¹ 1930 őszen (a kormányzó jelenlétében) Klebelsberg megnyitó beszédével adták át az új egyetemi épületet a Deák-téren; a város patinás helytörténeti lapjában erről az eseményről is jelent már meg feldolgozás.⁴²

Klebelsberg nem titkolt célja az volt, hogy a meglévőnél egészségesebb kulturális és igazgatási életet teremtsen, mégpedig a decentralizáció révén. Életképes vidéki központok létrehozásával kívánta a fejlődést elindítani a perifériákon.⁴³ A városfejlesztés legfontosabb szegmensét pedig épp a kultúrában látta,⁴⁴ s azt is jól tudta, „igazi kultúrgócpont csak az, ahol egyetem is van.”⁴⁵ 1923-ban, a pécsi egyetem megnyitóján, a „magyar Heidelberg”-ről beszélt: „Magyarországnak ma kereken 8 millió lakosa van, tehát két millió lakosra esik egy egyetem. A XVII. és XVIII. században alig akadt német hercegség, melynek fejedelme kötelességének ne tartotta volna, hogy országa számára külön egyetemet alapítson. Pár százezer lakossal bíró kis államoknak meg volt a maguk külön egyeteme. És ennek köszönhette Németország műveltségének gazdag változatosságát, ennek köszönhette azt, hogy a művelődés bámulatos egyenletességgel és arányossággal oszlott meg az egész német földön. És ha nem akarjuk az egész magyar kultúra [...] sorsát egyetlen lapra: Budapestre feltenni, akkor nekünk is gondoskodnunk kell arról, hogy támadjanak a vidéken is a magyar művelődésnek gócpontjai.”⁴⁶

Ebből a kulturális koncepcióból Sopron városa is profitálni tudott. Aligha véletlen, hogy bár 1922 nyarán (számos ok eredőjeként) a választópolgárok elvették képviselőjüktől az újrázás lehetőségét, azonban a város már 1922 decemberében (megelőzve Székesfehérvárt, Gyulát, Kecskemétet és Szegedet)⁴⁷ az országban elsőként választotta díszpolgárává Klebelsberg Kunót.

⁴¹ Gróf Klebelsberg Kuno: Világválságban. Athenaeum, Budapest, 1931. 270–271.; *Ujváry* 2014. 91.

⁴² Polgár Tamás: „A tudomány igazságai és a hit igazságai egyesüljenek az új épületben.” Horthy Miklós kormányzói látogatása Sopronban, 1930. október 19. *Soproni Szemle* 57 (2003), 142–156.

⁴³ T. Kiss 1999. 38–39.

⁴⁴ Klebelsberg a kultúrpolitikával kapcsolatos gondolatainak leghívebb tükrét saját kötetei jelentik. Lásd Gróf Klebelsberg Kuno beszédei, cikkei és törvényjavaslatai, 1916–1926. Budapest, 1927; Neonacionalizmus. Budapest, 1928; Küzdelmek könyve. Budapest, 1929; Jöjjetek harmincas évek. Budapest, 1930; Világválságban. Budapest, 1931; Utolsó akkordok. Budapest, 1933. – Az újban megjelent válogatások közül lásd Glatz (szerk.) 1990; T. Kiss (szerk.) 1999; ill. *Ujváry Gábor* (vál., szerk.): „A legnagyobb álmú magyar kultuszminiszter”, gróf Klebelsberg Kuno. Budapest, 2013.

⁴⁵ „Nagyszeged és Nagydebrecen” címmel a Pesti Naplóban is megírta (1927. november 13.), majd a Neonacionalizmus (1928) kötetébe is fölvette ezt (100–104.). Lásd továbbá Glatz (szerk.) 1990. 427.

⁴⁶ Magyar Heidelberg. A pécsi Erzsébet tudományegyetem megnyitó ünnepén 1923. október 14-én tartott beszéd. In: Gróf Klebelsberg Kuno beszédei, cikkei és törvényjavaslatai, 1916–1926. Budapest, 1927. 493–496, 494.

⁴⁷ T. Kiss 1999. 356.